

ΕΝΑ ΑΠΟ ΤΑ ΨΗΦΙΔΩΤΑ ΔΑΠΕΔΑ ΤΗΣ ΡΩΜΑΪΚΗΣ ΒΙΛΑΣ ΣΤΡΟΓΓΥΛΗΣ ΣΤΗΝ ΗΠΕΙΡΟ

Αντώνης Χιώτης

Ζωγράφος-Συντηρητής Ψηφιδωτών
Εργαστηριακός συνεργάτης των ΤΕΙ Αθηνών
στο Τμήμα Συντήρησης Αρχαιοτήτων και Έργων Τέχνης

Κατά το 1993, στο χωριό Στρογγυλή του νομού Άρτας άρχισαν οι ανασκαφικές εργασίες από τη ΙΒ΄ Εφορεία, οι οποίες απεκάλυψαν την ύπαρξη μεγάλης αρχαίας ρωμαϊκής βίλας.

Κατά τη διάρκεια των εργασιών αυτών διαπιστώθηκε ότι στο δάπεδο μερικών δωματίων της βίλας υπήρχαν ψηφιδωτά. Εμείς εδώ θα εντοπίσουμε την περιγραφή μας σε ένα από τα δωμάτια αυτά, στο δάπεδο του οποίου αποφασίσθηκε να αφαιρεθεί στρώμα χρώματος για προστασία και να αφαιρεθεί την επόμενη χρονιά (το 1994), που θα γινόταν και η συντήρησή του.

Οι εργασίες στο συγκεκριμένο δωμάτιο ξεκίνησαν στις 26.7.1994, με σκοπό την αφαίρεση του χρώματος και τη συντήρηση του δαπέδου.

Αρχικά αφαιρείται ένα στρώμα χρώματος, μέχρι να φανεί το στρώμα καταστροφής, πάχους 30 εκ. περίπου (εικ. 1). Με την εμφάνιση του στρώματος καταστροφής γίνονται σε διαφορετικά σημεία του δωματίου δύο τομές για να διαπιστωθεί το πάχος του στρώματος, και κατά συνέπεια σε τι βάθος βρίσκεται το ψηφιδωτό.

Οι τομές έγιναν στο Ν. και στο Β. τμήμα. Στο Ν. τμήμα είχε πάχος που κυμαινόταν μεταξύ 25-35 εκ., ενώ στο Β. τμήμα μεταξύ 3-8 εκ., αλλά η κατάσταση του δεν ήταν καλή. Στο τμήμα αυτό το ψηφιδωτό δάπεδο πιθανόν να έχει υποστεί μεγάλες φθορές, γιατί, αφαιρώντας το λεπτό στρώμα χρώματος, οι ψηφίδες που άρχισαν να φαίνονται ήταν εντελώς στον αέρα και μετακινούνταν με το παραμικρό, ενώ το υπόστρωμα ήταν ανύπαρκτο (μόνο χρώμα).

Και στις δύο τομές παρατηρήθηκε ότι μεταξύ του χρώματος και του ψηφιδωτού υπήρχε πλήθος ριζών, ξερών ή εν ενεργεία. Πολλές ήταν κάτω από το ψηφιδωτό, ενώ άλλες ήταν επί της επιφανείας του, έρπυσες, με τα ριζιδια τους ακριανωμένα στους αρμούς των ψηφιδών.

Οι εργασίες αυτές (αφαίρεση του στρώματος καταστροφής και εμφάνιση του ψηφιδωτού) ξεκίνησαν από τη νότια και τη νοτιοανατολική πλευρά με μεγάλη προσοχή (εικ. 2).

Κατ' αρχάς γινόταν η αφαίρεση του σκληρού χρώματος με όλα τα αδρανή υλικά που υπήρχαν εντός αυτού (μικρές και μεγάλες πέτρες, τμήμα κεράμην, οστράκων, μικρά τεμάχια μαρμάρου), και μαζί με την εμφάνιση του ψηφιδωτού, πραγματοποιείτο ο πρώτος επιφανειακός καθαρισμός και αφαιρούντο τα υπολείμμα-

τα χρώματος και ό,τι άλλο υπήρχε στην επιφάνεια, με τη βοήθεια μαλακών πινέλων, υυστεριών και πουάρ.

Σκόρπιες ψηφίδες που βρίσκονταν στο χώρο συλλέγονταν και καταγράφονταν από την αρχαιολόγο.

Η πορεία των εργασιών εξελίσσεται με αργούς ρυθμούς λόγω της ιδιομορφίας και της ιδιαίτερότητας που παρουσίαζε το δάπεδο. Ενώ οι εργασίες αφαίρεσης του χρώματος προχωρούσαν ομαλά, με την εμφάνιση του ψηφιδωτού δαπέδου δυσκόλευαν αμέσως, εξαιτίας των ριζών (μικρών και μεγάλων), του σκληρού χρώματος, των λίγων σκόρπιων ψηφιδών, των καθιζήσεων και κλίσεων του δαπέδου, των ρωγμών, των μικρών και μεγάλων φθορών καθώς και της σαθροποιημένης επιφανείας (ψηφίδες έτοιμες να αποκολληθούν).

Οι εργασίες κατόπιν συνεχίσθηκαν κατά μήκος της ανατολικής και της δυτικής πλευράς, με παρόμοια με τα παραπάνω προβλήματα αλλά και με μεγάλη υπομονή.

Στη συνέχεια, οι εργασίες που εξελίσσοντο στις δύο προαναφερθείσες πλευρές προεκτάθηκαν και προς το εσωτερικό τμήμα του δωματίου. Η κατάσταση του σε μερικά σημεία ήταν σχετικά καλή, ενώ γενικά παρουσίαζε τα προαναφερθέντα τα προβλήματα. Καθώς όμως προχωρούσαμε προς τα ΒΔ., Β. και ΒΑ. τμήματα του δαπέδου, η κατάσταση του φανερωνόταν πολύ κακή. Μεμονωμένα σπαράγματα ψηφιδωτού πάνω σε ανύπαρκτο υπόστρωμα (χώρα), πολλές ριζές με όλες τους τις μορφές, ενώ σε πολλά σημεία αγνοφαινόταν οι πέτρες της υποδομής (κροκάλες, εικ. 3, 4).

1. Αφαίρεση του στρώματος και εμφάνιση του ψηφιδωτού.

2. Η κατάσταση του δαπέδου (μεμονωμένα αποσπάσματα).

3. Η σύνθεση του ψηφιδωτού δαπέδου (Στρογγυλή).

Σ'αυτό το τμήμα του δαπέδου (ΒΔ., Β., ΒΑ.) έχει γίνει μεγάλη καταστροφή, καθώς παρουσιάζεται μεγάλη κλίση στο δάπεδο του δωματίου, και το ψηφιδωτό είναι ανύπαρκτο.

Με την καταστροφή που έχει υποστεί το ψηφιδωτό, οι σκόρπιες ψηφίδες που βρέθηκαν ήταν πολύ λίγες. Οι υπόλοιπες, που ήταν στα σπαράγματα ή στα άκρα του ψηφιδωτού (στα όρια με το κατεστραμμένο τμήμα), αποκολλημένες ή έτοιμες να αποκολληθούν, παρέμεναν στο ίδιο σημείο, ώστε μετά από τους καθαρισμούς να επανατοποθετηθούν, με το σκεπτικό ότι βρέθηκαν εκεί που υπήρχαν (στην αρχική τους θέση).

Οι συγκεκριμένες εργασίες (αφαίρεση των στρωμάτων του χώματος, εμφάνιση του ψηφιδωτού δαπέδου, α' επιφανειακά καθαρισμός) διήρκεσαν περίπου τέσσερις βδομάδες.

Περιγραφή ψηφιδωτού

Α. Τεχνική περιγραφή

Β. Σημερινή κατάσταση (φθορές, αίτια φθορών, κορμιοί δέντρων, θάμνων, ρίζες και παράσιτα), πριν από τις εργασίες συντήρησης.

Α. Τεχνική περιγραφή

Οι διαστάσεις του δωματίου όπου υπάρχει το ψηφιδωτό δάπεδο είναι 4,5 x 5 μ.

Οι διαστάσεις του ψηφιδωτού που σώζεται είναι κατά τι μικρότερες.

Το ψηφιδωτό ανήκει στην κατηγορία *opus tessellatum*, με μέγεθος ψηφίδας γύρω στο 1 τετρ. εκ.

Αποτελείται από γεωμετρικά σχέδια (λωρίδες με εναλλασσόμενα χρώματα και διακοσμητικά μοτίβα).

1. Σειρά με εφαιπτόμενα ακιδωτά άστρα που εγγράφουν ισορροπημένα τετράγωνα και σχηματίζουν τρίγωνα και κάθετους ρόμβους (πάχος 29,5 εκ.).

2. Σειρά από εφαιπτόμενους κύκλους που σχηματίζονται από αδράχτια, δημιουργώντας ισορροπημένα κοίλα τετράγωνα και ζεύγη ακίδων σε

αντιπαράθεση (πάχος 25 εκ.).

3. Τριταγωνικός πλοχμιός (πάχος 18 εκ.).

4. Ορθογώνια τρίγωνα (πάχος 15 εκ.).

5. Απλούς πλοχμιός (πάχος 12,5 εκ.).

Μεταξύ των λωρίδων εναλλάσσονται λεπτές ταινίες (άσπρο-σκουρό) πάχους 2-3 εκ. Οι λωρίδες αυτές καταλήγουν σε τετράγωνα (διαστάσεων 2,32 μ. x 2,32 μ.), στις πλευρές του οποίου υπάρχουν μισά και ολόκληρα τόξα. Μεταξύ των τόξων σχηματίζονται ρόμβοι διακοσμημένοι επίσης με γεωμετρικά σχέδια. Λωρίδες απλού πλοχμιού "τρέχουν" γύρω από τα τόξα και τους ρόμβους. Προς το εσωτερικό τους υπάρχουν:

1. Λωρίδες ορθογωνίων τριγώνων που ακολουθούν τα σχήματα.

2. Διακοσμητικές συνθέσεις κισών (τόξα).

3. Μικρότεροι ρόμβοι που περικλείουν άλλους ρόμβους, σχηματίζοντας περίπου τετραγώνου.

Στο κέντρο εγγράφεται κύκλος που εφάπτεται στους ρόμβους και τα τόξα. Είναι διακοσμημένοι με λωρίδες γεωμετρικών μοτίβων (απλοί πλοχμιοί, τρίγωνα, λοχχοειδή σχήματα, απλοί πελάξεις), που καταλήγουν στο κέντρο επίσης σε γεωμετρικά σχήματα (μόλλον ρομβοειδή), γιατί υπάρχει δυσκολία αναγνώρισης, εξαιτίας της μεγάλης φθοράς.

Το υλικό κατασκευής της ψηφιδωτής επιφάνειας είναι μάλλον από ασβεστολιθικά πετρώματα της ευρύτερης περιοχής. Η χρωματική γκάμα του δαπέδου αποτελείται από:

1. Λευκό.

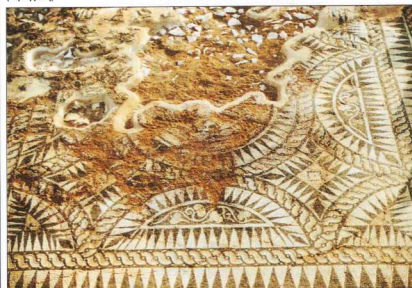
2. Πράσινο σε δύο αποχρώσεις (σκουρό-ανοιχτότερο).

3. Ροζ δύο αποχρώσεων.

4. Κίτρινο.

5. Γκρι-μοβ δύο αποχρώσεων.

6. Γκρι ανοιχτό.

Όσον αφορά τη χρονολόγησή του, ανήκει πιθανόν στο τέλος του 2ου με αρχές του 3ου αι. μ.Χ. Η τεχνική της κατασκευής του εναρμονίζεται πλήρως με αυτήν των ψηφιδωτών της ευρύτερης περιοχής κατά τη ρωμαϊκή περίοδο (Νικόπολη, Λιθοδομή-υπόστρωμα-ψηφίδες).

Είναι χαρακτηριστικό ότι εδώ δεν τηρούνται τα στοιχεία με βάση τη στρωματογραφία, τα οποία μας δίνουν ο Βιτρούβιος και ο Πλίνιος για τα ρωμαϊκά ψηφιδωτά. Υπάρχει η λιθοδομή, ενώ τα άλλα τρία υποστρώματα υποδομής (Rudas, Nucleus κ.λπ.) δεν υπάρχουν. Έχουν αντικατασταθεί από χονδρόκοκκο υπόστρωμα, πάχους 4-6 εκ. περίπου, επάνω στο οποίο έχει γίνει η τελική ψηφοθέτηση με τη βοήθεια λεπτού στρώματος ασβεστοκονιάματος. Μαζί με τη λιθοδομή, το πάχος του δαπέδου είναι 14-16 εκ.

Με βάση την υπάρχουσα βιβλιογραφία και τα μέχρι τώρα στοιχεία, η σύνθεση του συγκεκριμένου ψηφιδωτού δαπέδου είναι μοναδική. Σαφώς τα επί μέρους μοτίβα (τριταϊονικοί και απλοί πλοχοί, εφαιπόμενοι κύκλοι, ακιδωτά άστρα, κισσόφυλλα κ.λπ.) αποτελούν μέρη διαφορετικών συνθέσεων με πολύ διαδεδομένα στοιχεία για την κατασκευή των ψηφιδωτών δαπέδων κατά τη ρωμαϊκή περίοδο, και όχι μόνο. Δάπεδο όμως με παρόμοια σύνθεση, που να πλησιάζει το προαναφερόμενο ψηφιδωτό, δεν υπάρχει.

Ως προς τη δομή της σύνθεσης, μπορούμε να αντιπαραθέσουμε σύνθεση άλλου ρωμαϊκού ψηφιδωτού δαπέδου, που έχει συγκλίνουσα άποψη σχεδιαστικά, για την περίοδο εκείνη, αν και βρίσκεται πολύ μακριά από τον ελλαδικό χώρο. Πρόκειται για το ψηφιδωτό του Pared Delgado της Ισπανίας (εικ. 3, 4).

Β. Η σημερινή του κατάσταση

Πριν από τις εργασίες συντήρησης η εικόνα που παρουσιάζει το ψηφιδωτό είναι η ακόλουθη (εικ. 5):

Μια μεγάλη φθορά ξεκινά από το κέντρο και εκτείνεται μέχρι τα ΒΔ., Β. και ΒΑ. όρια του δωματίου, με ελάχιστα εναπομείνοντα ίχνη ψηφιδωτού (σπαράγματα) που βρίσκονται διασκορπισμένα πάνω σε ανύπαρκτη κονίαμα (χώρα-ρίζες). Σ' αυτό το κατεστραμμένο τμήμα, η λιθοδομή του (κροκάλες) υπάρχει σε κάποια σημεία. Το εναπομείνον ψηφιδωτό δάπεδο καλύπτει το υπόλοιπο δωμάτιο (Α., ΝΑ., Ν. και Δ. πλευρά), χωρίς αυτό να σημαίνει ότι σώζεται ακέραιο ή ότι βρίσκεται σε πολύ καλή κατάσταση. Η κατάσταση του γενικώς είναι σχετικά καλή. Φέρει επί της επιφανείας του πλήθος ριζών και μικρών κορμών, φθορές μικρής και μεγάλης έκτασης, ενώ παρουσιάζει σε αρκετά σημεία ρωγμές. Επίσης υπάρχουν εξάρσεις και καθιζήσεις, με ένταση του φαινομένου σε τμήμα της Α. και της Δ. πλευράς.

Στη συμβολή τοίχων και δαπέδου υπάρχει περιμετρική φθορά που κυμαίνεται μεταξύ 2-10 εκ. Σε κακή κατάσταση είναι επίσης τα τμήματα που βρίσκονται στα όρια της μεγάλης φθοράς με το υπόλοιπο ψηφιδωτό (σχεδόν διαλυμένα).

Αξίζει να σημειωθεί ότι οι φθορές που έχουν προκληθεί από τις ρίζες και τους μικρούς κορμούς οφείλονται στις ακόλουθες αιτίες:

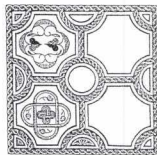
1. Οι ρίζες (ανενεργές ή εν ενεργεία) με τα παράσιτά τους έχουν διεισδύσει αφενός στο σαθροποιημένο υπόστρωμα (χώρα) και αφετέρου μεταξύ των αρμών, με αποτέλεσμα το δάπεδο να καταστρέφεται με το παραμικρό.

2. Στα σημεία όπου υπάρχουν οι μικροί κορμοί το δάπεδο έχει διαταραχθεί, με αποτέλεσμα να υπάρχουν σχετικά μικρές φθορές, χωρίς οι ψηφίδες να έχουν μετακινηθεί ή διαλυθεί τελείως.

Συνοψίζοντας, μπορεί να πω ότι το εναπομείναν ψηφιδωτό δάπεδο σε μερικά τμήματα είναι σε σχετικά καλή κατάσταση. Αρχικά μπορεί να συντηρηθεί in situ αλλά χρειάζεται σχολαστική και χρονοβόρα εργασία.

6. Εργασίες συντήρησης (καθαρισμός παραρτημάτων).

7. Εργασίες συντήρησης (καθαρισμός των ακρών).

4. Σύνθεση από ψηφιδωτό δάπεδο (Pared Delgado, Ισπανία).

5. Η κατάσταση του δαπέδου μετά τον 1ο καθαρισμό.

Η πρόταση που διατυπώνεται είναι: αποκόλληση των τμημάτων του δαπέδου, όπου χρειάζεται κατασκευή της υποδομής και του υποστρώματος, και συντήρηση των τμημάτων του ψηφιδωτού στο εργαστήριο, με άμεσο στόχο την επανατοποθέτησή τους στον ίδιο χώρο, κάτω από απαραίτητες προϋποθέσεις (προστατευτικό στρώμα κ.λπ.).

Σε πολλές περιπτώσεις είναι πρόβον να εξετάζονται όλοι οι παράγοντες σχολαστικά και να μη γίνονται αποκολλήσεις "ελαφρά τη καρδιά".

Πολλές φορές η συντήρηση in situ, αν και πιο πολυσύνθετη και επίπονη, αποδεικνύεται πιο σωστή σε σχέση με την ολική αποκόλληση, γιατί δεν αλλοιώνει ούτε παραποιεί τα διαχρονικά στοιχεία του ψηφιδωτού.

Πριν όμως από αυτή την πρόταση, προέχουν οι σωστικές εργασίες συντήρησης in situ, που είναι οι εξής:

1. Αλληπάλληλοι επιφανειακοί καθαρισμοί για την αφαίρεση του χυμάτος και των περιττών υλικών.
2. Αφαίρεση των φυτών, ριζών, ριζιδίων, και κόψιμο των μικρών κορμών.
3. Στερέωση των ψηφιδών στα σημεία του σαθροποιημένου κονιάματος.
4. Αφαίρεση του χυμάτος περιμετρικά των σπαργμάτων, των φθωρών και των σημείων καταστροφής του δαπέδου.
5. Επαναψηφοθετήσεις, στερέωση και στοκάρισμα όλων των σημείων όπου υπήρχαν φθορές και σε τμήματα όπου οι ψηφίδες βρέθηκαν επί τόπου.
6. Κατασκευή κονιάματος και τοποθέτηση λωρίδας αντιστήριξης στα σημεία καταστροφής του δαπέδου (όρια της μεγάλης φθοράς και όπου αλλού είναι απαραίτητο).
7. Ψηφοθέτηση και τοποθέτηση κονιάματος στην περιμετρική φθορά, μεταξύ τοίχων και δαπέδου.
8. Καθαρισμός της επιφάνειας από τις χρωστικές επικαθίσεις του χυμάτος (στεγνό καθαρίσμα) μετά το τέλος των προαναφερθεισών εργασιών.

9. Σχεδιαστική αποτύπωση του δαπέδου σε νάilon (κλίμακα 1:1).

10. Φωτογραφική τεκμηρίωση των εργασιών.

11. Τελική φωτογράφιση μετά τη συντήρηση.

Θέλω να επισημάνω το γεγονός ότι ο πολύ μικρός αριθμός των χύμα ψηφιδών που βρέθηκε κατά τη διάρκεια της αφαίρεσης του χυμάτος στο τμήμα της μεγάλης φθοράς έρχεται σε αντίθεση με τη σημαντική έκτασή της. Αυτό ενισχύει την ακόλουθη εκδοχή: το ψηφιδωτό δάπεδο πιθανόν να έχει υποστεί τις μεγάλες φθορές του πολύ πριν από την ολική κατάρρευση της οικίας (τοίχοι-οροφή), γιατί το στρώμα του χυμάτος ήταν ομοιογενές και δεν υπήρχαν σημεία και στοιχεία παραβίασής του εκ των υστέρων. Συνεπώς η καταστροφή του πρέπει να έχει προέλθει πολύ πριν από τις άγνωστες σε μας αιτίες.

Πιθανές αιτίες καταστροφής είναι:

1. Οι αναταράξεις του υπεδάφους πριν ή μετά την ολική εγκατάλειψη της οικίας.
2. Η χρησιμοποίηση του υλικού για "μπάζωμα" (μέχρι στιγμής δεν έχουν βρεθεί τέτοια τεκμήρια).
3. Η εκ νέου χρησιμοποίηση των ψηφιδωτών.

Και οι τρεις πιθανές αιτίες καταστροφής μπορεί να χρονολογηθούν πριν από την ολική κατάρρευση της οικίας.

Εργασίες συντήρησης

Ξεκινήσαμε τις εργασίες συντήρησης από το τμήμα εκείνο της μεγάλης φθοράς (ΒΔ., Β. - Β., ΒΑ.), όπου υπήρχε άμεσος κίνδυνος καταστροφής των σπαργμάτων που είχαν απομείνει. Οι πολλές ρίζες, ανενεργές ή εν ενεργεία, το σαθροποιημένο κονίωμα (χύμα) και η έλλειψη συνδετικού υλικού μεταξύ των ψηφιδών τα καθιστούσαν επικίνδυνα (εικ. 6).

Αρχίσαμε αλληπάλληλους τοπικούς καθαρισμούς, αφαιρώντας το χύμα που είχε απομείνει στην επιφάνεια, τις ρίζες με τα ριζιδιά τους, και όπου αυτές είχαν εισχωρήσει (υπόστρωμα). Στη συνέχεια αφαιρούσαμε το χύμα περιμετρικά

8. Μετά τις εργασίες συντήρησης (τελική κατάσταση).

των σπαργμάτων, αφενός προς αναζήτηση άλλων θαμμένων μικρών τμημάτων, και αφετέρου για ν' απομακρύνουμε τυχόν άλλες αιτίες καταστροφής αλλά και για να τοποθετήσουμε λωρίδα αντιστρίξινης (αντιστρεπτό κονίαμα), για μεγαλύτερη ασφάλεια (εικ. 7). Τα εργαλεία που χρησιμοποιήσαμε ήταν: πούαρ, πινέλα, νυστέρια, κοπίδια, τούλι, μαλακά σκουπάκια κ.ά.

Παράλληλα γινόταν τοποθέτηση των ψηφιδών που είχαν μετακινηθεί, στερέωση του κάθε σπαργάματος χωριστά [χρησιμοποιώντας διάλυμα ακρυλικής οπτηίνης (3-4%), με μεγάλη ανθεκτικότητα στις καιρικές συνθήκες (υπεριώδεις ακτινοβολίες κ.λπ.)] και περιμετρικό στοκάρισμα με αντιστρεπτό κονίαμα.

Οι αναλογίες του κονιάματος ήταν:

2 μέρη άμμου, 2 μέρη σμολι (πυρότουβλο), 1 μέρος ασβέστη, 1/4 του μέρους λευκό τσιμέντο.

Κατόπιν οι εργασίες προεκτάθηκαν προς το κέντρο, στα όρια της μεγάλης φθοράς με το υπόλοιπο ψηφιδωτό. Στα συγκεκριμένα τμήματα η κατάσταση είναι κακή, γιατί είναι τα όρια της φθοράς με το υπόλοιπο δάπεδο, και όπως είναι φυσικό επικρατεί συγκεκριμένη κατάσταση και δεν υπάρχουν ξεκάθαρα όρια πολλές και μικρές φθορές – συνονθύλευμα ψηφιδών, χώματος και ριζών.

Η αργή εξέλιξη των εργασιών μαρτυρεί τις δυσκολίες που συναντάμε. Κατ' αρχάς γινόταν ο επιφανειακός καθαρισμός, η οριστικοποίηση των ορίων φθοράς και ψηφιδωτού, η αφαίρεση των χυμάτων και των πάσας φύσεως ριζών και ριζιδίων. Ακολουθώσε επραγματοποιείτο η στερέωση των τμημάτων, η επανατοποθέτηση των ψηφιδών που είχαν μετακινηθεί, το στοκάρισμα των μικροφθορών και μικρές περιμετρικές αντιστρίξεις. Για μεγαλύτερη ασφάλεια των συντηρημένων τμημάτων τοποθετήθηκε η λωρίδα αντιστρίξινης στα όρια της μεγάλης φθοράς και του υπόλοιπου ψηφιδωτού. Στη συνέχεια οι εργασίες επεκτάθηκαν στο κεντρικό τμήμα του δαπέδου. Εδώ η κατάσταση είναι η ίδια. Ήγιναν οι ίδιες εργασίες με μεγάλη προσοχή και ιδιαίτερη φροντίδα. Κατόπιν προεκτάθηκαν στην ανατολική, δυτική και νότια πλευρά.

Η κατάσταση του δαπέδου κατά τμήμα είναι διαφορετική. Υπάρχουν διακυμάνσεις όσον αφορά την κατάσταση του. Σε σημεία της ανατολικής πλευράς υπάρχουν αρκετές ρωγμές, ελαφρές καθιζήσεις, αποκολλημένες ψηφίδες και μικροί κορμοί. Το υπόστρωμα του όμως έχει καλύτερες αντοχές. Η νότια πλευρά φέρει και αυτή στην επιφάνειά της αρκετές ρωγμές, ελάχιστες μικροφθορές, μικρούς κορμούς, ελάχιστες ρίζες, αρκετές αποκολλημένες ψηφίδες, αλλά έχει υπόστρωμα καλής αντοχής. Η δυτική πλευρά όμως είναι σε χειρότερη κατάσταση από τις άλλες δύο. Και εδώ έγιναν οι ίδιες εργασίες με ανάλογη εφαρμογή. Μετά τους αλληπαλλήλους καθαρισμούς αφαιρέθηκαν το χόμα, οι ρίζες, οι μικροί κορμοί, καθαρίστηκαν οι μικροφθορές, έγιναν οι στερεώσεις, η επανατοποθέτηση και το στοκάρισμα. Καθώς οι εργασίες προχωρούσαν, άρχισε ο καθαρισμός της μεγάλης περιμετρικής φθοράς στη συμβολή των τοίχων με το δάπεδο πλάτους 8-10 εκ. Αφαιρέθηκαν όλα τα χόματα που σκέπαζαν τις ψηφίδες και τη φθορά. Ήγινε η επανατοποθέτι-

ση ψηφιδών που είχαν μετακινηθεί και αποκόλληθεί και τοποθετήθηκαν περιμετρικά στα κείνα, με κονίαμα με τις γνωστές αναλογίες.

Πριν από το τέλος έγινε επανέλεγχος στις ήδη πραγματοποιηθείσες εργασίες γιατί η κατάσταση του ψηφιδωτού ήταν τέτοια, που δεν επέτρεπε εφησυχασμό. Στην πορεία έγινε η γραμμική αποτύπωση του δαπέδου σε νάλου, σε κλίμακα 1:1. Με το τέλος έγιναν αλληπαλλήλοι στεγνοί καθαρισμοί της επιφάνειας από τις χρωστικές του χυμάτων που είχαν επικαθίσει. Η αφαίρεση των χρωστικών προχώρησε σε μεγάλο βαθμό. Εμπόδιο, η παρόδους επιφάνεια των ψηφιδών. Ο μετέπειτα καθαρισμός είναι δυνατόν να γίνει στο εργαστήριο κατά τη διάρκεια των εργασιών συντήρησης της επιφάνειας, αν πραγματοποιηθεί η ολική ή τμηματική αποκόλληση. Η τελική μορφή του ψηφιδωτού φαίνεται στην εικ. 8.

Οι εργασίες συντήρησης in situ διήρκεσαν περίπου δύο μήνες. Στην ίδια ρωμική βίλα αποκαλύφθηκαν και σε άλλα δύο δωμάτια ψηφιδωτά δάπεδα, τα οποία συντηρήθηκαν in situ από τον υπογράφωντα και ομάδα συνεργατών. Παρουσίαζαν περίπου την ίδια εικόνα μ' αυτό που περιγράψαμε και σήμερα η κατάσταση τους διατηρείται καλή με το προστατευτικό στέγαστρο που έχει τοποθετηθεί.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω και από τη θέση αυτή την τότε Έφορο της ΙΒ' ΕΠΚΑ κυρία Αγγελική Ντουζούλη για τη συμπαράσταση και την κατανόηση της στο δύσκολο έργο που αντιμετώπισαμε και φέραμε εις πέρας.

Επίσης τους κατοίκους της κοινότητας Στρογγυλής, με επικεφαλής τον πρόεδρο κ. Θωμά Μπότσαρη, για τη βοήθεια και την ευγενική φιλοξενία που μας πρόσφεραν.

Μετά τη λήξη όλων των εργασιών, επιθυμία μου είναι ο προγραμματισμός και η μελέτη τοποθέτησης στέγαστρου.

A Floor Mosaic from the Roman Villa at Stroglyi

A. Chiotis

When a floor mosaic was discovered in a specific room of the Roman villa at Stroglyi, during the excavational works there, it was decided the mosaic to be left covered for its protection by a layer of earth which was to be removed in the following year, when the works would be resumed.

However, the course of conservation had a slow pace, due to the difficulties the floor mosaic presented: the removal of the earth layer revealed a multitude of large and small roots coming through the mosaic, a considerable number of loose or missing tesserae, cracks and sunk sections of the mosaic layer, small and extended damages as well deteriorated parts of the mosaic surface.

The mosaic belongs to the so-called *opus tessellatum* group, while each side of its tesserae measures 1 cm. Its decoration consists of geometric patterns (bands with alternating colours and decorative motifs).

We would like to thank Ms A. Douzouli at that time Ephor of the IB' Ephorate of Prehistoric and Classical Antiquities, for her support and understanding of the difficulties we faced, as well as the inhabitants of the Stroglyi municipality and its mayor, Mr Thomas Botsaris, for the complete support and the hospitality they had offered us.